

Napomena: Zbog uređenja novih prostorija knjižnica i arhiv su do daljnje zatvoreni.

Slično kao kod samostana u Kraljevoj Sutjesci i ovdje je požar 1664. (tek nepunih 6 godina iza sutješke tragedije), uništio sve kulturno blago koje je dotada bilo skupljeno; uništio ga je još temeljitije, jer je ovdje izgorjela i crkva. Samostan je bio obnovljen slijedećih godina 1666-1668. i od tada možemo računati s početkom sadašnjeg fonda knjižnice.

Iz XVIII stoljeća nemamo nikakvih vijesti o rastu biblioteke osim što se, po rukom pisanima, »ex libris« na samim knjigama može suditi kome je nekoć neka knjiga pripadala; jedna od njih npr. biskupu fra Nikoli Olovčiću. U XIX stoljeću u ovoj knjižnici su radili, pa su je vjerojatno i sređivali, Ivan fra Franjo Jukić, fra Bono Perišić, fra Ivo Vujičić, fra Mijo Gujić st. i, kako se može i očekivati, najviše fra Mijo Batinić. Njima a i drugim istaknutim članovima ovog samostana (fra Stjepanu Margitiću, fra Nikoli Lašvaninu, fra Marku Dobretiću, fra Augustinu Mileticu i drugima) treba zahvaliti za uvećanje fonda, jer su njihove knjige iza smrti pripale knjižnici. U XIX stoljeću već se bilježe prilozi pojedinih franjevaca, članova samostana, za naručivanje nekih djela.

Knjižnica je već 1913. bila sasvim uređena i smještena u lijepu dvoranu (veličine oko 90 m²) u prizemlju samostana, a knjige su bile poredane u 26 ostavljenih ormara. Potpuno svjesni vrijednosti ovog blaga sačuvanog iz teške prošlosti, sastavili su članovi fojničkog samostanskog područja »Štatut za samostansku knjižnicu i muzej u Fojnici«; on je bio usvojen i odobren 15. V 1916. Cilj »Štatuta« bio je »da ovoj knjižnici i muzeju održimo prvenstvo u provinciji«. U njemu je bilo određeno da se uređenje, »uredba« u biti više ne mijenja. Predvidjeli su i način kako će se knjižnica širiti: u dugoj dvorani treba stavljati nove ormare »poprijeko«. Ujedno su odredili sve što je potrebno za zaštitu, čišćenje, zračenje biblioteke i za urednu administraciju i služenje knjigama. Odredili su i redoviti budžet za popunjavanje knjižnice, pri čemu su župnici područja trebali pridonositi 1/5 a samostan 4/5. Zamislili su »osnovati i urediti župske knjižnice po župama fojničkog distrikta«.

Teško je odrediti kolika je ova knjižnica. Fra Mijo Batinić smatra (1913) da ona broji blizu 10.000 svezaka. U međuvremenu ona je znatno uvećana i između ratova, a osobito nakon II svjetskog rata, pa mislim da bi mogla brojiti znatno više. Prema karticama danas ima oko 12.000 upisanih svezaka ali ima sigurno još oko 5.000 nezavedenih knjiga, ne brojeći duplike.

S obzirom na njezin sastav, i ovdje je umjesno razlikovati stari i novi dio knjižnice. U starom

dijelu možemo istaknuti trinaest inkunabula (knjiga tiskanih do 1500), koje je opisao Ljubinko Popović u već spomenutoj radnji pod brojevima 2, 12, 15, 16, 17, 23, 24, 32, 33, 40, 44, 45, 52; najstarija među njima je Nicolai de Lyra: *Pastillae in S. Scripturam Novi testamenti* iz godine 1481. u tri sveska. Uz ovo, u biblioteci susrećemo najčešće filozofsko teološka djela tiskana od XVI do XIX stoljeća, ali ima ih vrlo lijepih i iz drugih struka: povijesti, geografije, medicine, prirodnih nauka. Dosta velik broj tih djela navodi fra Mijo Batinić u svojoj knjizi "Franjevački samostan u Fojnici" pa je ovdje suvišno to ponavljati, pogotovu zato što bismo zbog zadanog opsega ove radnje, mogli navesti daleko manje djela.

Ipak, potrebno je zbog izuzetne važnosti navesti nekoliko rijetkih a stručnjacima vrlo potrebnih knjiga npr. djela bizantskih historičara Kantakuzena, Zonare, Halkokondila Ane Komnene, zatim izvanredno djelo Stefanosa (Stephanus - Stefaon): *De urbibus* (Peri Poleon), Farlatijev: *Illyricum sacrum*, u osam svezaka, Theinerova *Monumenta Slavorum Meridionalium* i *Annales Ecclesiastici*, Waddingove *Annales Minorum* (I-XXXVI), a od lijepih novih djela *Dictionnaire de theologie catholique* (I-XV) i *Bibliotheca sanctorum*, I-XII, (Roma 1961), na talijanskom jeziku. Vrlo su lijepo zastupljena djela starijih bosanskih pisaca i to i bosančicom pisana (Divkovićeva, Margitićeva, Posilovićeva, Ančićeva), a tako i druga tiskana latinicom (od ove zadnje dvojice, zatim Lastrićeva, Bandulovićeva, Dobretićeva, Babićeva, Sitovićeva, Miletićeva i drugih). Brojno su zastupani i pisci izvan Bosne. Već sam spomenuo da knjižnica posjeduje izdanje Matice hrvatske, Društva sv. Jeronima, vrlo znatan broj izdanja Jugoslavenske akademije i Srpske akademije nauka i mnoga druga. Od periodičnih publikacija treba istaknuti od ranijih Katolički list od početka pa do 1906. (uz neke praznine), Vienac (1871-1895), Obzor, nekoliko godišta Danice ilirske (1835-1867), Jugoslavenske novine (1850. ss) Ilirske narodne novine (1839), Novine Dalmatinsko-Hrvatsko-Slavonske (1849), Neven (1856), Narodne novine (1949), uz domaće bosanske časopise. U knjižnici postoji čitav niz novijih, lijepo uvezanih listova.

ARHIV

Sudbina fojničkog arhiva usko je povezana sa sudbinom knjižnice i samostana. Prema tome i njegova je povijest ista kao i povijest knjižnice. Isti ljudi koji su se služili bibliotekom i radili u njoj, služili su se redovito i arhivom i radili na njemu: Ivan fra Franjo Jukić, fra Bono Perišić, fra Ivo Vujičić i fra Mijo Batinić koji ga je u svoje vrijeme i predstavio javnosti.

Vrijednost i važnost ovog arhiva leži u znatnom broju njegovih unikata, objavljenih i neobjavljenih spisa, koji moraju zanimati ne samo internog, franjevačkog i crkvenog povjesničara, nego i daleko širi krug onih koji proučavaju bosansku povijest pa čak i orjentaliste. S ovim arhivom stvarno su se i služili, osim franjevačkih, i brojni svjetovnih povjesničari a neki su od njih objavili i nešto od njegove građe npr.: Mil. M. Vukičević: Iz starih Srbulja, Ćiro

Truhelka: Fojnička kronika, Vladimir Čorović: Nekoliko Fojnička regesta, Fra Julian Jelenić: Izvori za povijest i kulturni rad bosanskih franjevaca, Josip Matasović: Fojnička regesta, Fra M. Batinić: Nekoliko priloga bosanskoj crkvenoj povijesti.

Već početkom XIX stoljeća kušali su franjevci srediti barem dokumente pisane turskim jezikom da bi se mogli u njima lakše snalaziti. U tu svrhu preveo je 1818. austrijski konzul u Travniku, Dimitrije Atanacković za njih znatan broj fermana i drugih isprava iz fajničkog i sutješkog samostana. Za te isprave napravljen je onda registar (»ukazalo«), što ga je sastavio fra Nikola Krilić, iako pri tome nije postupio kronološki. Kasnije je fra Mijo Batinić nastojao srediti rukopisnu građu; da je arhiv već za njegova vremena bio donekle sređen, vidi se iz Batinićeva prikaza o stanju arhiva u njegovoj monografiji o Fojnici. Današnje uređenje arhiva potječe od fra Leonarda Čuturića iz vremena između dvaju ratova. Za vrijeme rata (1941), fajnički je arhiv prenesen radi sigurnosti u Visoko, a po završetku rata (1945) opet vraćen u Fojnicu. Treba spomenuti da se, u najnovije vrijeme samostan pobrinuo, u suradnji sa državnim arhivom u Sarajevu, da se turski i bosančicom pisani dokumenti snime na mikrofilm, pa je jedan primjerak tih snimki ostavljen za fajnički arhiv, drugi predan državnom arhivu u Sarajevu a treći arhivu Franjevačkog provincialata u Sarajevu. Sami originalni primjeri bili su tada stručno konzervirani.

Fra Leonardo Čuturić podijelio je građu ovog arhiva na 23 skupine pod latinskim nazivima.

I - Gradivo koje se odnosi na Fojnicu (Fojnicensia).

U II skupini nalaze se bosančicom pisane maticе krštenih iz XVIII. stoljeća ili latinskim jezikom pisanih matica iz XIX stoljeća.

U III skupini nalaze se stvari iz osobnog života pojedinih franjevaca npr. Nedića, Vladića, Andrića, Josića, Gujića, Jukića, Šokčevića i drugih te razne čestitke.

U IV skupinu ulaze stvari koje se usko odnose na fajnički samostan kao što je prikaz gradnje crkve i samostana u raznim vremenima (1666, 1863, 1884-86), zatim samostanski posjedi (1627, -1903) računi, popisi inventara crkve i samostana, numizmatike i razne unutarnje stvari.

V skupina sadrži građu o narodnom školstvu dok su ga vodili franjevci i to općenito u Bosni a napose u Fojnici.

VI skupina nazvana »Terrestria« sadrži isprave o turskim državnim zakonima i porezima, uredbe o zemlji, molbe za narodne potrebe iz novijeg vremena (uglavnom iz XIX stoljeća).

VII skupina odnosi se na područje župe Fojničkog samostana te pruža njihov opis, događaje, statistike, kolekte, posjede, inventare, popis župnika.

VIII skupina sadrži životopise istaknutih Fojničana: fra A. Zvjezdovića, fra A. Miletića, fra M. Batinića (od fra J. Vladića), fra V. Vicića, fra J. Križanca, dvojice Čujića, fra Mate Krstičevića, fra Mije Zubića (od fra B. Perišića), neke stvari iz života fra P. Pinotića, fra M. Gujića, korespondencija fra N. Krilića, fra B. Perišića, nacrt za uređenje muzeja i svaštice (fra B. Perišića), nacrt za uređenje muzeja i svaštice fra B. Perišića).

IX skupina obuhvaća Pabirke (Collectanea) - ulomke iz raznih arhiva napose vatikanskih, zatim iz brestovačkog arhiva apostolskih vikara, zatim šibenskog samostana, od čega jedan dio još nije objavljen ni iskorišten, te prijepise raznih ljetopisa npr. sutješkog, kreševskog, Lašvaninovog, i još dosta drugih.

X skupina sadrži kronike u prijepisima i originalima. Tu treba istaknuti Dnevnik fra Bone Perišića (1880-1887), fra Blaža Kulijera I-II (1877-1884) i fra Bone Kalamuta I-II (1875-1887); ovaj zadnji vrlo je opsežan, razliven ali sadržajem siromašan.

XI. XII i XIII. skupina sadrži razne prijevode duhovnih knjiga.

XIV skupina sadrži podatke iz redovničko-crkvene i svjetovne bosanske povijesti. Istaknimo napose 1. Nedicevu: Dissertatio de franciscanis Bosnie; 2. Okupacija Bosne (1878-1879); 3. Smještanje bosanskih klerika u Đakovo i Ostrogon; 4. Dolazak trapista; 5. Podizanje samostana na Petrićevcu i u Jajcu i rezidencije u Carigradu; 6. Bosanske starine predate biskupu Strossmayeru.

XV skupina sadrži stvari koje se tiču dušobrižništva iz vremena apostolskih vikara u Bosni (1819-1882) te spor Provincije s biskupom Barišićem. Vrlo mnogo građe o Barišićevoj aferi objavio je J. Matasović u Fojničkoj regesti, služeći se pri tome i arhivom obitelji Brlić u Brodu.

XVI skupina sadrži okružnice apostolskih vikara puku i svećenstvu od 1750. pa dalje.

XVII skupina »Razno« sadrži opis raznih slučajeva iz bosansko franjevačke povijesti - npr. o školovanju klerika, turskim progonima, o osnivanju dobrotvornih vjerskih društava i mnogo drugoga, čak do kuhinjskih uputa.

XVIII skupina obuhvaća okružnice provincijala od 1821. pa dalje gotovo do našeg vremena, a zatim okružnice vizitatora i generala te autentike relikvija i oprosta.

XIX skupina sadrži isprave koje se tiču provincije kao cjeline: podatke o njoj, molbe višim crkvenim i svjetovnim vlastima, o župama i gradnji crkava i samostana.

XX skupina tiče se zdravstva i sadrži recepte liječenja i za kućanstvo, razne zbirke tzv. »Ljekaruše« (br. 294-303).

XXI skupina sadrži ocjene franjevačkih klerika od 1800. do 1920. i gimnazijalaca u Gučoj Gori (1892-1900) a tu se nalaze i izvještaji Franjevačke gimnazije iz Visokog.

XXII skupina sadrži dokumente o književnom i prosvjetnom nastojanju bosanskih franjevaca. U br. 307. radi se o višekratnom pokušaju osnivanja književnih društava 1840-1902. a pored toga tu se nalaze i izvještaji književnog zbora franjevačke mladeži u Pečuhu (1892-1895), zapisnici prosvjetnih sjednica, te razni književni pokušaji u stihu i prozi.

U XXIII. skupini nalaze se vlastoručna pisma osoba povijesnog značenja: Miletića, Šunjića,

Jukića, Martića, Karaule, Paškala, Vujičića, J. J. Strossmayera, fra M. Markovića, zatim nekih državnih službenika i manje poznatih ličnosti. Velik dio objavio je u cijelosti ili donio sažetak J. Matasović u Fojničkoj regesti.

Odvojeno od ovih skupina treba govoriti o turskim dokumentima. Oni su ranije bili poredani u trinaest fascikla (danас se nalaze u kutijama) i sadrže 3000 dokumenata. Njihov su sadržaj ukratko naznačili na poledini dijelom stari franjevci a dijelom, u novije vrijeme, Numan-efendija 1895. Te turske spise ponovo je označio brojevima dr. Josip Matasović i izdao u djelu »Fojnička regesta« negdje u cijelosti, negdje u sažetku, prevedene na naš jezik ili latinski.

Pored turskih postoji još jedna skupina spisa pisanih bosančicom od 1532. do 1783. Ima ih 156. Njih je, kao uostalom i mnogo drugih dokumenata iz ranije nabrojanih skupina, popisao i dijelom objavio J. Matasović u navedenoj Fojničkoj regesti.

Ranije se smatrala najvrednijom ispravom Fojničkog arhiva povetja Mehmeda II Osvajača izdana fra Andelu Zvjezdoviću. Današnji su stručnjaci došli do uvjerenja da ona ne može biti original; Originalna povetja izgorjela je u požaru 1664. a možda i ranije. To, naravno, ne znači da je Ahdnama falsifikat nego jedan od kasnijih prijepisa te povetje, koja je stvarno bila izdana. Uz tu, navodno originalnu, povetu nalazi se u Fojnici još drugih prijepisa Ahdname, a kao unikat sigurno je vrednija bujrultija Skender-paše iz 1486. i neka druga pisma i isprave.